

Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri

Yrd. Doç. Dr. Ercüment Tezcan

Galatasaray Üniversitesi İ.İ.B.F.

Öğretim Üyesi

• • •

Özet

Savunma ve güvenlik konuları, Avrupa Birliği (AB) çerçevesinde ilk kez 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması tarafından düzenlenmiştir (bkz., Antlaşmanın Ortak Güvenlik ve Dış Politika'ya ilişkin ikinci bölümü). 2 Ekim 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması bu hükümler üzerinde bazı değişiklikler yaparak bu konuda bir takım ilerlemeler sağlamıştır. Ancak AB üyesi ülkelerin savunma ve güvenlik konusunda farklı vizyonlara sahip olması, AB çerçevesinde ortak bir savunma politikasının oluşturulması, AB & BAB bütünleşmesi gibi konularda tatmin edici adımların atılmasını engelleyici niteliktedir. Bununla birlikte savunma ve güvenlik gibi zamana ihtiyaç olan ve henüz AB çerçevesinde belirli bir olgunluğa erişmeyen konularda acele etmenin ne kadar sağlıklı bir çözüm olacağı tartışılabilir.

*European Union and Western European Union Relations in the Light of
the Maastricht and Amsterdam Treaties*

Abstract

The defense and security matters within European Union were regulated for the first time by the Treaty of Maastricht, signed on February 7, 1992 (See, the second part of the Treaty on common security and foreign policy). The treaty of Amsterdam, signed on October 2, 1997, made some progress in this field by making modifications necessary on these provisions. Nevertheless, that the members states of the European Union have different visions on security and defense prevents the progress on issues such as the realisation of a common defense policy and the integration of the Treaty of the Western European Union (WEO) with the Treaty of the European Union. It can be argued that the defence and security matters within EU have yet to reach the necessary maturity and should be given some more consideration. Therefore, it is open to debate whether the speedy progress in this field is really the best option.

Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri

Avrupa kıtasının güvenliğinin sağlanması konusundaki çabalar Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) gibi Avrupa Topluluklarının kurulmasından daha eski bir takım girişimlerle somutlaşmıştır. İkinci Büyük Savaş sonrası girişimlerden ilki hiç kuşkusuz Batı Avrupa Birliği (BAB) dir. Bilindiği gibi BAB'ın kökeni, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un taraf olduğu 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşması ile kurulan Batı Birliği'ne (Union Occidentale) ya da diğer ismiyle Brüksel Antlaşması Örgütü'ne (Organisation du Traité de Bruxelles) kadar uzanır (Brüksel Antlaşması ve BAB üzerine geniş bilgi için bkz, Van Ackere, 1995; Maury, 1996; Morzellec, 1993: 347-358). 23 Ekim 1954'de imzalanan Paris Anlaşmaları (Accords de Paris) sonucu Almanya ve İtalya'nın Birliğe katılımıyla üye sayısı 7'ye çıkmış¹ ve Birlik, Batı Avrupa Birliği (Union de l'Europe Occidentale) ismini almıştır (Ceyhan, 1991: 162).

Avrupa güvenliğini sağlamaya yönelik çabalar BAB'la sınırlı değildir. BAB'ın yanısıra uzun yıllar Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlayan ve halen sağlamakta olan NATO'yu burada zikretmek gerekir².

Ayrıca bu çerçevede ABD'nin de desteklediği Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg tarafından 27 Mayıs 1952 tarihinde Paris'de imzalanan antlaşmayla kurulan ve kurucu devletlerin ulusal ordularının üzerinde bir Avrupa savunma gücü yaratmayı hedefleyen, ancak Fransız Ulusal Meclisi'nin 30 Ağustos 1954 tarihli vetosu sonucu hayata geçirilemeyen Avrupa

1 İspanya ve Portekiz, 14 Kasım 1988 tarihinde imzaladıkları protokolle 27 Mart 1990 tarihinde BAB'a katılmışlar ve üye sayısı 9'a yükselmiştir.

2 NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması 4 Nisan 1949'da 12 devlet (ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz) tarafından Washington'da imzalanmıştır. Türkiye ve Yunanistan 1952'de, Almanya 1955'de ve İspanya 1982'de NATO'ya dahil olmuşlardır.

Savunma Topluluğu'nu (Communauté Européenne de Défense) anmak gerekir³. Son olarak Devlet ve Hükümet Başkanlarından oluşan ve Ortak Güvenlik ve Dış Politika konusunda yetkili bir organın kurulmasını salık veren 1961 tarihli Fouchet Planı'ndan söz etmek yerinde olacaktır. Ancak Fransız kökenli bu teklif, Almanya dışında diğer hiçbir ülkeden olumlu tepki alamamış, bunun sonucunda da Dış Politika ve Savunma konularında yalnızca Fransız-Alman işbirliğini öngören 22 Ocak 1963 tarihli Elysée Antlaşması imzalanabilmiştir. Bu antlaşma, Fouchet Planı'nın tersine ortak bir organ öngörmemekte; yalnızca düzenli olarak yılda iki kez Devlet veya Hükümet Başkanlarının, Dışişleri ve Savunma Bakanlarının biraraya gelmeleri konusunu düzenlemektedir (Fransız-alman işbirliği üzerine bkz, Collet, 1992: pr. 22-24).

BAB, uzunca bir süre NATO'nun gölgesinde kalmasına rağmen 1984'den itibaren canlanmaya başlamıştır (1984 öncesi ve sonrası dönemin analizi için bkz, Van Ackere, 1995, op. cit.: 19-65). Aslında Avrupa Tek Senedi "savunma" sözcüğünü kullanmasa da 30. maddesinin 6. paragrafının a bendinde

"Akit taraflar Avrupa güvenlik sorunları üzerinde daha sıkı bir işbirliğinin, dış politika konusunda Avrupa kimliğinin gelişimine esaslı bir biçimde katkıda bulunacak nitelikte olduğu görüşündedirler; bu çerçevede güvenlik konusunun siyasi ve ekonomik yönleri üzerindeki görüşlerini daha da yakınlaştırmaya hazırdırlar"

diyerek bu canlanmaya Avrupa Topluluğu çerçevesinde hukuki bir temel kazandırmıştır⁴. Daha sonra meydana gelen Körfez Krizi, Doğu Blokunun yıkılması ve savunma alanında Avrupa'daki Amerikan varlığının azalması tehlikesi (Avrupa güvenliği çerçevesinde AB-ABD ilişkileri ve muhtemel senaryolar için bkz, Dedeoğlu, 1997: 117-129) gibi faktörler Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma konusunda ciddi olarak düşünmesini zorunlu kılmıştır. Dahası, Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişleyecek olması, Birliğin güvenlik ve savunma⁵ gibi konuların da içinde bulunduğu bir takım siyasi tercihlerini yapmasını gerektirmiştir.

3 Almanya ve İtalya'nın Avrupa Savunma bloğu içinde yer alması sorunu Fransız Ulusal Meclisinin vetosu sonucu çözümlenemediğinden bu iki devlet yukarıda belirttiğimiz gibi 23 Ekim 1954'de BAB'a dahil olmuşlardır (Le Morzellec, 1993).

4 Aynı maddenin c bendinde bulunan "Bu antlaşma hükümleri BAB ya da NATO çerçevesinde daha sıkı bir işbirliğinin varlığına engel değildir" hükmüyle, somut adımlar atılabilmesi için hukuksal çerçeve daha da genişletilmiştir.

5 Gerek AB Antlaşmasında gerekse konuyla ilgili diğer kaynaklarda savunma (défense) ve güvenlik (sécurité) sözcükleri birlikte kullanılmakta, ancak hiçbir zaman birbirinin yerine kullanılmamaktadır. Bunun nedeni, bu iki kavranın öзде farklı şeyleri kapsamasındandır. Bir devlet ya da devlet topluluğunu dışardan gelecek saldırılara ya da tehlikelere karşı her zaman ve her durumda korumak için başta askeri olmak üzere öngörülen araçların tümü savunma kavramı kapsamında yer alırken; güvenlik kavramı, gerginliklerin azalması ve uluslararası ilişkilerde karşılıklı güven atmosferinin oluşması yoluyla barışın korunmasına yönelik önlemleri bünyesinde barındırmaktadır. Güvenlik kavramında askeri potansiyel önceliğini yitirmekte ve daha ziyade stabilizasyon hatta silahlanma düzeyinin azaltılması gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla savunma ve güvenlik kavramları farklı

Yukarıda değindiğimiz Fransız Ulusal Meclisi'nin 1954 tarihli vetosu büyük yankı uyandırmış ve savunma ve güvenlik konularının Avrupa Toplulukları çerçevesinde ele alınması konusunda deyim yerindeyse adeta bir tabu oluşturmuştur. Maastricht Antlaşması, bu tabunun yıkılmasını (Cloos, Reinech, Vignes, Weyland, 1993: 469) sağladıysa da (I), bu konudaki son gelişmeler 2 Ekim 1997'de imzalanan ve henüz yürürlüğe girmeyen Amsterdam Antlaşması ile gerçekleşmiştir (II). Konunun iyi anlaşılması açısından bu iki noktayı sırasıyla ele alıp irdelemek yerinde olacaktır.

I- Maastricht Antlaşması: AB-BAB Arasında Hukuksal İlişkilerin Kurulması

Maastricht Antlaşması yukarıda da belirttiğimiz gibi AB çerçevesinde güvenlik ve savunma konularının konuşulması konusundaki tabuyu yıkmasına yatkındır⁶. Ancak tartışmalar, aşağıda açıklayacağımız gibi çeşitli nedenlerle son derece zorlu geçmiş, bunun sonucu olarak da Maastricht Antlaşması öncesi toplanan hükümetlerarası konferansta çeşitli teklifler getirilmiştir. Bu teklifler arasında uzun pazarlıklar sonucu ancak bir takım uzlaşmalara varılabilmektedir. Tartışmaların zorlu geçmesindeki en büyük neden, AB üyesi ülkelerin çeşitli güvenlik ve savunma vizyonlarının olması ve bu vizyonlarda aşırı farklılıklar bulunmasıdır. Bu çerçevede Almanya ve Fransa, Avrupa Topluluğu'nun savunma konusunda gerçek bir özerkliğe kavuşturulması tezini ısrarla savunmuşlardır⁷. Ancak bu teze, NATO'nun ağırlıklı rolüne dokunulmaması ve Avrupa güvenlik organizasyonunun hali hazırdaki durumu korunarak bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği görüşünde olan İngiltere, İtalya, Hollanda, Danimarka ve İrlanda tarafından şiddetle karşı konulmuştur (Cloos ve diğerleri, op cit: 469).

Maastricht antlaşması öncesi yapılan görüşmelerde, Avrupa Birliği'nin savunma ve güvenliğinin sağlanması çerçevesinde BAB'ın rolü konusunda da

iki temel üzerine oturmaktadır. Savunmada askeri olanaklar ve korku esas temeli oluştururken; güvenliğin temelinde yumuşama ve diyalog bulunmaktadır. Son olarak güvenliğin savunmaya göre daha geniş bir kavram olduğunu belirtmek gerekir (geniş bilgi için bkz, Collet, 1992: C. II, pr. 1-2).

6 Bu gelişme, Devlet ve Hükümet Başkanlarının Nisan 1990 tarihli Dublin ve Aralık 1990 tarihli Roma zirveleriyle gerçekleştirilmiştir. Tabii bu ilerlemede ABD'nin de rolünü unutmamak gerekir. ABD, 12 Aralık 1988 tarihli Baker deklarasyonu, 20 Kasım 1990 tarihli NATO deklarasyonu, 6-7 Temmuz 1991 tarihli NATO toplantısı vesilesiyle bu yöndeki girişimleri desteklemiştir (Van Ackere, 1995: 54-55).

7 5.2.1991 tarihli Fransız-Alman ortak teklifi ve 26.3.1991'de Lüksemburg'da Genscher ve Dumas tarafından yapılan çağrıda bu tez en çarpıcı bir biçimde dile getirilmiştir (Cloos ve diğerleri, 1993: 470). François Mitterand ve Helmut Kohl tarafından Konsey Başkanı Andreotti'ye hitaben yazılan ve siyasal birliğin uzun vadede ortak savunmayla sonuçlanacak gerçek bir güvenlik politikasını içermesi gerektiğini belirten 6 Aralık 1990 tarihli mektubu da gene bu çerçevede değerlendirilmelidir.

ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Kuşkusuz BAB'ın bu çerçevede -en azından geçici bir süre- güvenlik ve savunma konularında bir rol oynayabileceği bütün üye ülkeler tarafından kabul edilmekteydi. Ancak, esas olarak, bu rolün biçimi ve ayrıntıları konusunda görüş ayrılıkları belirmektedir. Örneğin, Fransa ve Almanya'ya göre BAB, siyasal birliğin araçlarından biri olması ve bu nedenle de, AB ile BAB arasında bir ast-üst ilişkisi olması, BAB'ın AB tarafından belirlenen hedeflere uygun olarak hareket etmesi öngörülmüyordu (Cloos ve diğerleri, op cit: 472). İngiltere ve İtalya tarafından ileri sürülen görüşe göre ise BAB, Avrupa savunma boyutunun gelişmesini, birbirini tamamlayan iki yönde gerçekleştirmeliydi: Bir yandan AB'nin savunma boyutunu temsil ederken diğer yandan, NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirme aracı olarak faaliyet göstermesi öneriliyordu. Bu çerçevede AB ile BAB arasında bir ast-üst ilişkisi olmayacak; BAB, NATO kararlarına karşı gösterdiği hassasiyeti Avrupa Konseyi⁸ kararlarına karşı da gösterecekti (Cloos ve diğerleri, op cit: 473). İngiltere ve İtalya tarafından ileri sürülen görüş, Avrupa savunma kimliğinin NATO'dan kaynaklanan yükümlülükleri etkilememesi yönündeki Fransız-Alman tezinden farklı olarak, bu kimliğin NATO çerçevesindeki savunma politikasıyla bağdaşması şartını ileri sürmekteydi. Nihayet AB'ye üye olmayan NATO üyesi ülkelerin⁹, BAB'ın çalışmalarına katılabilmesi İngiliz-İtalyan projesinin bir diğer önemli noktasını oluşturmaktaydı (Cloos ve diğerleri, op cit.: 474).

Yapılan uzun görüşmeler sonucu, "Avrupacı" (Fransız-Alman görüşü) ve "Atlantikçi" (İngiliz-İtalyan görüşü) olarak nitelendirilebilecek bu iki yaklaşım arasında bir uzlaşmaya varılabildiği¹⁰. Varılan uzlaşmayı antlaşma metninde ve antlaşmaya ekli 10 Aralık 1991 tarihli BAB deklarasyonunda¹¹⁻¹² görmek mümkündür:

İlk olarak Maastricht Antlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Dış Politika (OGDP) bölümünde (bu bölüm bir çok yazar tarafından yorumlanmıştır. Bunlara örnek olarak bkz, Alibert, 1993: 310-319; Bourlanges, 1996: 208; Bury & Hetsch, 1992: C. III; Çayhan, 1998: 344-345; Sorasio, 1992: C. III, pr. 104-110; Moreau Defarges, 1997: 81-89; Ryba, 1995: 14) yer alan ve Ortak Güvenlik ve Dış Politikası'nın, zamanı geldiğinde ortak savunmayla sonuçlanabilecek uzun

8 Bu çerçevedeki Avrupa Konseyi, Devlet ve Hükümet Başkanlarından oluşan Avrupa Konseyi (Conseil Européen) dir.

9 Bu ülkeler İzlanda, Norveç ve Türkiye'dir.

10 Hatta Patrice Van Aekere gibi bazı yazarlar Maastricht Antlaşması'nda Avrupacı yaklaşımın Atlantikçi yaklaşıma nazaran daha baskın olduğu görüşündedirler (bkz, op cit: 59-60)

11 Maastricht Antlaşması'na ekli deklarasyonlar bölümünde yer alan 30 numaralı deklarasyon. Maastricht Antlaşması'na ekli bu deklarasyon antlaşma metninden sayılmamaktadır (Collet, 1993: 227).

12 Not: BAB Deklarasyonlarının tam metinleri BAB'ın web sayfasında "www.weu.int" adresinde mevcuttur.

vadeli bir savunma politikasının tanımlanması da dahil olmak üzere Birliğin güvenliğiyle ilgili tüm sorunları kapsadığı belirtilen J.4 maddesinin 1. Paragrafı ele alınabilir. Bu maddenin 2. paragrafında BAB'ın, AB'nin gelişiminin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir unsuru olduğu belirtilmiş; AB'nin, savunma alanında etki doğuracak kararların hazırlanması ve uygulamaya konulmasını BAB'dan isteyeceği belirtilmiştir. Aynı maddenin 4. paragrafında, gene aynı açıklıkla, AB tarafından izlenecek bu politikanın, bazı üye ülkelerin güvenlik ve savunma politikalarının özgün karakterini etkilemeyeceği, bazı üye ülkeler için NATO'dan kaynaklanan yükümlülöklere saygılı olacağı ve NATO çerçevesinde belirlenen ortak güvenlik ve savunma politikasıyla bağdaşması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca OGDG çerçevesinde geçerli olan *nitelikli çoğunlukla* karar verme prosedürlerinin savunma konusunda geçerli olmayacağı, bu alanda her halukarda *oybirliğı* gerektiği özellikle vurgulanmıştır (J.4 maddesinin 3. Paragrafı).

10 Aralık 1991 tarihli BAB Deklarasyonuna gelince, bu deklarasyonun giriş bölümünde BAB üyesi ölkeler, gerçek bir Avrupa güvenlik ve savunma kimliğı oluşturulması gerektiğini; bu kimliğın birbirini izleyen aşamalardan oluşan bir süreç dahilinde tedrici olarak hazırlanacağını belirtmişlerdir. Aynı bölüm içinde BAB'ın, AB'nin gelişiminin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir unsuru olacağı ve NATO içindeki dayanışmaya olan katkısını güçlendireceği vurgulanmıştır. Bu çerçevede AB içinde, NATO'nun ortak savunma politikasıyla bağdaşan bir ortak savunma politikası oluşturulması perspektifinde, BAB'ın rolünün güçlendirilmesi gerektiği aynı açıklıkla ifade edilmiştir. Böylece "çifte kasket" (double chapeau) tezi kabul edilmiş ve BAB'ın, AB'nin savunma bileşeni ve NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesine yarayacak bir araç olacağı açıkça belirtilmiştir. Ancak bu tezin kabulü sonucu BAB'ın hem AB hem de NATO ile olan ilişkilerinin güçlendirilmesi gerekmekte ve bu çerçevede alınacak tedbirlerin belirlenmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda çözüm olarak BAB-AB ilişkilerinin özellikle aşağıdaki konularda alınacak önlemlerle daha da sıkılaştırılacağı belirtilmiştir:

1- Toplantı yerleri ve tarihlerinin eşzamanlı hale getirilmesiyle çalışma metodlarının uyumlaştırılması.

2- BAB Konseyi ve Genel Sekreterliğıyle AB Konseyi ve Konsey Genel Sekreterliğı arasında sıkı bir işbirliğinin kurulması.

3- AB ve BAB dönem başkanlıklarının süre ve sıralarının uyumlaştırılması konusunda çalışmalar yapılması.

4- AB Komisyonu'nun BAB'ın faaliyetlerinden haberdar edilmesi, gerekirse görüşünün alınabilmesi için gerekli prosedürün yürürlöğe konulması.

5- BAB Parlementer Meclisi'yle (Assemblée Parlementaire) Avrupa Paramentosu arasında daha sıkı bir işbirliğinin teşvik edilmesi.

Bu konularda BAB Konseyi'nin, AB'nin yetkili organlarıyla uyum halinde gerekli önlemleri alacağı da ayrıca belirtilmiştir.

Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasından bugüne kadar, belirtilen konulardan birisi olan BAB Konseyi ve AB Konseyi'nin daha sıkı bir işbirliği yapmaları hususunda bir takım somut adımlar atılabilmektedir. Deklarasyondaki bir başka hüküm gereği, 1993 yılının başında BAB Konseyi ve Genel Sekreterliği'nin merkezi Londra'dan Brüksel'e taşınmış olup, 1994 sonbaharından bu yana, AB ve BAB Konseyleri ve BAB Genel Sekreterliği'yle AB Konseyi Genel Sekreterliği arasında daha sıkı bir işbirliğinin oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır. AB Komisyonu'nun, BAB'ın faaliyetleri konusunda bilgilendirilmesi konusunda da çalışmalar aynı çerçevede yürütülmektedir.

Bu konuda bir diğer önemli gelişme ise AB ve BAB dönem başkanlıklarının sıra ve sürelerinin uyumlaştırılmış olmasıdır. Bu uyum gereğince BAB Konseyi'nin 1997 Eylül ayında aldığı kararda¹³ da belirtildiği gibi, eğer bir ülke hem AB üyesi hem de BAB'a tam üye ise bu iki örgütün dönem başkanlığını AB dönem başkanlığı sırasına göre eşzamanlı olarak yürütecektir. Buna göre 1999'un ilk yarısında Almanya hem AB hem de BAB dönem başkanlığını yürütecektir. Diğer durumlarda ise (AB dönem başkanlığını yürüten ülkenin BAB'a tam üye olmaması durumunda) BAB dönem başkanlığını AB dönem başkanlığını yürüten ülkeden farklı bir ülke yürütecektir. Örneğin 1999 yılının ikinci yarısında Finlandiya AB dönem başkanlığını yürütürken, aynı dönemde BAB dönem başkanlığını Lüksemburg yürütecektir.

AB-BAB ilişkilerinin geliştirilmesi için öngörülen önlemlerin yanısıra BAB-NATO ilişkilerinin geliştirilmesi için de bir dizi önlem öngörülmüştür. Bu önlemlerin hayata geçirilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

BAB deklarasyonunun II. bölümünde ele alınan ve en az AB-BAB ilişkilerinin kurumsal alanda geliştirilmesi kadar önemli bir konu da AB üyesi ülkelerin tümünün BAB'a girmeleri konusudur. Deklarasyon bu konuda " yarı zorunlu " bir yol seçerek, AB üyesi ülkeleri BAB'a yalnızca katılmaya davet etmiştir. Ancak, katılacak ülkeler birazdan belirteceğimiz gibi, üyelik statülerini kendileri belirleyeceklerdir. AB üyesi olmayan diğer NATO üyesi Avrupalı devletler ise BAB'a ortak üye olmaya davet edilmişlerdir.

19 Haziran 1992 tarihinde Bonn'da toplanan BAB Bakanlar Konseyi, Maastricht Antlaşması'na uygun olarak BAB'a tam ve ortak üye sıfatıyla davet edilen ülkelerin sözkonusu statülerine ilişkin ilkeleri açıklamış; BAB'a tam üye olmak için AB üyesi olmayı şart koşmuştur. AB üyesi olan Yunanistan yapılan

13 Bu karar BAB Bakanlar Konseyi'nin 18 Kasım 1997 tarihli Erfurt Deklarasyonu'nun 10. Maddesinde onaylanmıştır.

daveti kabul ederek 6 Mart 1995 tarihinden itibaren BAB'a tam üye olmuştur. AB'ye 1 Ocak 1995 tarihinde giren Avusturya, İsveç ve Finlandiya; Danimarka ve İrlanda gibi BAB'a gözlemci olarak katılmayı kararlaştırmışlardır. AB üyesi olmayan diğer 3 NATO üyesi ülke -İzlanda, Norveç ve Türkiye- 20 Kasım 1992'de Roma'da Ortak Üyelik Belgesini imzalayarak 6 Mart 1995'den itibaren BAB'da ortak üye sıfatıyla yer almışlardır¹⁴.

Deklarasyonda ayrıca silahlanma (armement) konusunda bir Avrupa Ajansı'nun kurulması amacıyla işbirliğine gidilmesi¹⁵ ve BAB Enstitüsü'nün Avrupa Güvenlik ve Savunma Akademisi'ne çevrilmesi gibi tekliflerin de inceleneceği belirtilmiştir.

Hem J.4 maddesine (6. paragraf) hem de Deklarasyonun 8. maddesine konulan bir hükümlerle, yukarıdan beri ele aldığımız ve detaylı sayılabilecek düzenlemelerin ne kadarının gerçekleştirildiği konusunun 1996 yılında bir incelemeye tabi tutulacağı belirtilmiştir. Bu inceleme sonucu ya değiştirilmesi gereken, ya da antlaşmaya sokulması gereken yeni hükümler varsa, bunlar 1996 yılında toplanacak Hükümetlerarası Konferans'da ele alınıp karara bağlanacaktır. Bu süreç, öngörüldüğü gibi 1996'da toplanan Hükümetlerarası Konferans'da gerçekleştirilmiş ve Amsterdam Antlaşması'na bu konuda yeni bir takım hükümler eklenmiştir. Şimdi sırasıyla bunları ele almak yerinde olacaktır.

II- Amsterdam Antlaşması: İlişkilerin Geliştirilmesi ve Derinleştirilmesi

İlk bölümde Maastricht Antlaşması tarafından güvenlik ve savunma konularının üye devletler arasında var olan büyük görüş farklılıklarına rağmen -çok da sıkı olmayan- bir çerçeve altına alındığını görmüştük. Bu bölümde Maastricht Antlaşması'yla başlayan bu sürecin geçirdiği evrim, Amsterdam Antlaşması'ndaki düzenlemeler ışığında gözden geçirilecektir. Bir başka deyişle, güvenlik ve savunma konusundaki görüş ayrılıklarının geçen süre içinde törpülenip törpülenmediği, hala aşılamayan direnç noktalarının bulunup bulunmadığı sorgulanacaktır (Hükümetlerarası Konferans perspektifinde Güvenlik ve Savunma konuları üzerine bkz, Cahen, 1996: 21-35; Gnesotto (sous la dir.), 1995: 25-205; Gnesotto, 1996: 113-125; Heisbourg, 1996: 55-64; Vouigny (sous la dir.), 1996: I. Bölüm: 7-43; II. Bölüm: 19-75).

14 Bunlara ilaveten BAB Konseyi'nin 9 Mayıs 1994 tarihli Kirchberg kararı gereği 3 Baltık (Estonya, Letonya ve Litvanya) ve 7 Doğu Avrupa ülkesinin (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) BAB'da ortak partner (partenaire associé) statüsüyle yer aldıklarını belirtmek gerekir. Dolayısıyla BAB çatısı altında 4 ayrı statüde 28 değişik ülke bulunmaktadır.

15 Bu konuda bir takım ilerlemeler sağlanmış ve 1996 yılı sonunda BAB bünyesinde Batı Avrupa Silahlanma Örgütü (Organisation d'armement de l'Europe Occidentale) kurulmuştur.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir: Avrupa Parlamentosu (Parlement Européen, 1997:2-5)¹⁶, Komisyon (Parlement Européen, 1997, ibid: 5-6)¹⁷ gibi AB organlarınca ve Düşünme Grubu'nca (Groupe de Réflexion, 1996: 149-151) Amsterdam Antlaşması'nun hazırlanması için toplanan Hükümetlerarası Konferans öncesi yayınlanan raporlar, bu konuda ortak bir tutum benimsenmesi ve daha ileri gidilmesini önersele de üye devletler arası yaklaşım farkları büyük ölçüde devam etmektedir.

Maastricht Antlaşması öncesinde olduğu gibi Amsterdam Antlaşması'nun hazırlık aşamasında da savunma konusunda İngiliz-İtalyan ve Fransız-Alman farklı ortak girişimlerinin olduğu görülmektedir⁸. Aynı biçimde Maastricht Antlaşması öncesinde belirgin olan "Atlantikçi" ve "Avrupacı" gruplar varlıklarını sürdürmektedirler. Bu konuda "BAB'ın Hükümetlerarası Konferans'a Katkısı" başlığını taşıyan, yazım çalışmalarına Türkiye gibi ortak üyelerin de katıldığı ve Kasım 1995'te Madrid'de toplanan BAB Bakanlar Konseyi'ne sunulan belge oldukça çarpıcıdır (Parlement Européen, 1997, ibid: 16-20). Sözkonusu belgede AB-BAB ilişkilerinde Amsterdam Antlaşması'yla somutlaşacak olan dönemde özetle 3 temel seçenek üzerinde durulmuştur. "Koyu Atlantikçi" bir çizgiden "Koyu Avrupacı" bir çizgiye uzanan bu 3 seçeneği şöyle sıralayabiliriz.

1- BAB'ın ayrı bir antlaşma temelinde hukuksal özerkliğinin korunması şartıyla AB-BAB ilişkilerinin sıkılaştırılması. Bu seçenek İngiltere'nin başını çektiği Danimarka, İrlanda, İsveç, Norveç ve Portekiz'den oluşan grup tarafından savunulmuştur.

2- BAB'ın, AB'nin velayeti altına alınması seçeneği: Buna göre BAB ayrı bir örgüt olarak korunmakla birlikte, özerkliğini kaybedecek ve AB'nin velayeti altına girerek AB tarafından alınacak kararların uygulayıcısı olacaktır. Avrupacı çizgiye yaklaşan bu seçeneği, Fransa'nın başını çektiği Avusturya, Finlandiya, İspanya, İtalya ve Yunanistan'dan oluşan grup savunmuştur.

3- Koyu Avrupacı olarak niteleyebileceğimiz son seçenekte ise bir takvim kabul edilerek, BAB'ın kısa veya orta vadede hukuksal ve örgütsel varlığının

16 Avrupa Parlamentosu'nun bu konudaki görüşlerini dile getirdiği raporlar arasında 17 Mayıs 1995 tarihli Bourlanges/Martin Raporunu, 18 Mayıs 1995 tarihli Matutes Raporunu, 13 Mart 1996 tarihli Dury/Maij-Weggen Raporunu, 16 Ocak 1997 tarihli Avrupa Parlamentosu kararını (resolution) sayabiliriz.

17 Komisyonun bu konudaki görüşlerini 10 Mayıs 1995 tarihli Raporda, Komisyon Başkanı J. Santer'in 19 Temmuz 1995 tarihli deklarasyonunda, Komisyon'un Dış İlişkilerden sorumlu üyesi H. Van den Broek'un 19 Ekim 1995 tarihli konuşmasında ve 27 Şubat 1997 tarihli Komisyon Raporunda bulmak mümkündür.

18 Bu farklı girişimler 6 Aralık 1995 tarihinde Floransa'da yapılan İngiltere-İtalya zirvesinden sonra yayımlanan ortak deklarasyon ve 27 Şubat 1996'da Fribourg'da düzenlenen Alman-Fransız Dışişleri Bakanları semineri sonunda yayımlanan belgede somutlaşmıştır.

sona erdirilmesi sözkonusudur. Bu da BAB'ın kurucu Antlaşması'nun AB Antlaşması'na eklenmesiyle mümkün olacaktır. Nihai olarak savunma işlevini AB'nin üstlenmesinin hedeflendiği bu seçenek Almanya'nun başını çektiği Belçika, Hollanda, Lüksemburg tarafından savunulmuştur¹⁹.

Zaten Ortak Güvenlik ve Dış Politikayla ilgili bölümde yer alan J.3 (yeni numaralandırmada AB Antlaşması'nın 13. maddesi), J.7 (yeni numaralandırmada AB Antlaşması'nın 17. maddesi) maddeleri ve antlaşmaya ekli 22 Temmuz 1997 tarihli BAB deklarasyonunda yer alan hükümler biraz dikkatli incelendiğinde Amsterdam Antlaşması'nda, bu 3 seçenek arasında sağlanan uzlaşmaya bir çözüme varıldığı görülmektedir.

Bu hükümlerden J.3 maddesinin 1. paragrafı, Ortak Güvenlik ve Dış Politika konusunda yetkili organı belirlemekte; Devlet ve Hükümet Başkanlarından oluşan Avrupa Konseyi'ne, savunma konusunda da etkisi olan alanlar dahil olmak üzere, ortak güvenlik ve dış politika konusunda genel yönelimleri (oryantasyonları) ve prensipleri belirleme yetkisi vermektedir.

AB-BAB ilişkileri konusundaki kilit madde J.7 maddesidir. Bu maddede Ortak Güvenlik ve Dış Politikası'nın, ortak savunma politikasının aşamalı olarak tanımlanması da dahil olmak üzere, Birliğin güvenliğine ilişkin tüm sorunları içine aldığı belirtilmiştir.

Bu maddedeki birinci önemli nokta aşamalı olarak tanımlanacak bu ortak savunma politikasının eğer Avrupa Konseyi bu yönde karar verirse, ortak savunmaya dönüşebilecek olmasıdır. Bu durumda Avrupa Konseyi, bu yöndeki kararını kendi anayasal yükümlülüklerine uygun olarak kabul etmeleri için üye ülkelere tavsiyede bulunacaktır. "Aşamalı olarak tanımlanacak ortak savunma politikasının ortak savunmaya dönüşmesi" ifadesi Maastricht Antlaşması'nın J.4 maddesinin ilk paragrafında da yer almıştır. Ancak Maastricht Antlaşması'ndaki "uzun vadede" (à terme) ve "zamanı gelince" (le moment venu) gibi belirsiz ifadeler Amsterdam Antlaşması'nda kaldırılmış; bunun yerine daha belirli "tedrici" (progressive) kelimesi kullanılmış, ayrıca bu konuda karar verecek organ belirlenmiştir. Bununla birlikte ortak savunma politikasının tüm üye ülkeler için geçerli ve bağlayıcı bir ortak savunmaya dönüşmesi konusu üye devletler arası var olan görüş ayrılıkları nedeniyle Hükümetlerarası Konferans'da bir çözüme kavuşamamış ve bu konuda Avrupa Konseyinin sonradan vereceği bir karar şart koşulmuştur.

J.7 maddesinde ikinci önemli nokta 19 Haziran 1992 tarihli Petersberg deklarasyonu çerçevesinde Birliğe operasyonel kapasite sağlaması açısından BAB'ın, AB'nin gelişiminin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir parçası olduğunun

19 Üye ülkelerin, savunma ve güvenlik konusundaki görüşlerini dile getirdikleri resmi belgelerin listesi çalışmanın sonunda yer almaktadır.

vurgulanmış olmasıdır. Bunun dışında BAB, Ortak Güvenlik ve Dış Politika'nun savunmayla ilgili yönlerinin tanımlanması konusunda Birliğe yardımcı olacaktır (burada kullanılan yüklem "assister" dir). Dolayısıyla BAB'ın AB'ye muhtemel entegrasyonu için, Birliğin daha sıkı kurumsal ilişkilerin kurulmasını teşvik edeceği vurgulanmıştır. Ancak gene burada da üye devletler arası varolan görüş ayrılıkları nedeniyle BAB'ın AB'ye entegrasyonu kesin olarak karara bağlanamamış ve Avrupa Konseyi'nin daha sonra vereceği bir karara bırakılmıştır. Avrupa Konseyi bu yöndeki kararını kendi anayasal yükümlülüklerine uygun olarak kabul etmeleri için üye ülkelere tavsiyede bulunacaktır.

Bu iki noktada dikkati çeken şey Avrupa Konseyi tarafından alınacak kararı kabul etmeleri konusunda üye devletlere Avrupa Konseyi'nin bir zorlama aracına sahip olmamasıdır. Metinde "üye devletler kabul eder", ya da "Avrupa Konseyi üye devletlerden ilgili kararı almalarını ister" gibi emredici bir üslup yerine "Avrupa Konseyi tavsiye eder" biçiminde hukuksal olarak pek de bağlayıcılığı olmayan bir ifade kullanılmıştır.

Tipki Maastricht Antlaşması'nda olduğu gibi Amsterdam Antlaşması'nda da BAB-NATO ilişkileriyle dolayısıyla ilgili çok kısa bir takım hükümler antlaşma metninde yer almıştır. J.7 maddesinin 1. paragrafının 3. fıkrası, Birliğin güvenlik ve savunma konusundaki politikasının, bazı ülkelerin güvenlik ve savunma politikalarının spesifik karakterini etkilemeyeceği, ortak savunmalarının NATO çerçevesinde gerçekleştirildiğini belirten bazı üye ülkelerin NATO Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini ihlal etmeyeceği ve bu çerçevedeki ortak güvenlik ve savunma politikasıyla bağdaşacağı belirtilmiştir.

J.7 maddesinde dikkati çeken son nokta savunma konusunda etkisi olan Birlik kararlarının ve eylemlerinin hazırlanması ve uygulamaya konması konusunda BAB'a verilen roldür. Bu çerçevede sözkonusu kararların ve eylemlerin hazırlanması ve uygulamaya konması için AB BAB'a başvuracaktır (burada kullanılan yüklem "avoir recours à" dir). Bu karar ve eylemler Petersberg Deklarasyonunda belirtilen konulara (insani yardım ve kurtarma, barışı koruma, kuvvet kullanımını da içerecek şekilde kriz yönetimi ve barışın yeniden tesisi) ilişkin ise, tüm AB üyesi ülkeler bunlara tamamıyla katılma hakkına sahiptirler. Avrupa Birliği Konseyi, BAB kurumlarıyla birlikte bu çerçevedeki operasyonlara katılan üye ülkelerin BAB içindeki planlama ve karar alma sürecine eşit şartlarda katılabilmeleri için gerekli kararları alacaktır.

Nihayet antlaşmaya ekli 22 Temmuz 1997 tarihli BAB Deklarasyonu'ndan bahsetmek yerinde olacaktır. 10 Aralık 1991 tarihli ve Maastricht Antlaşması'na ekli BAB deklarasyonundan daha ayrıntılı olan bu deklarasyon kısaca 3 bölümden oluşmaktadır.

1- AB-BAB ilişkileri

2- BAB-NATO ilişkileri

3- Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin oluşumunda BAB'ın operasyonel rolü

AB-BAB ilişkilerinin ele alındığı bölümde, J.7 maddesinde öngörülen hedefler çerçevesinde BAB'ın üzerine düşeni yerine getireceği belirtildikten sonra, bu madde üzerine olan protokol gereği AB-BAB ilişkilerini daha da güçlendirilmesine yönelik önlemler üzerinde durulmuştur. Bu önlemleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Özellikle kriz durumlarında AB ve BAB'da karar alma ve danuşmaya yönelik sürecin koordinasyonunu iyileştirmeye yönelik düzenlemeler

2- AB ve BAB yetkili organlarının birlikte toplantı yapmaları

3- Mümkün olduğunca AB ve BAB dönem başkanlıklarının sırasının, idari ve pratik kurallarının uyumlaştırılması

4- BAB Genel Sekreterliğiyle AB Konseyi Genel Sekreterliği arasında personel değişimi de dahil olmak üzere sıkı bir koordinasyon kurulması

5- AB'nin yetkili organlarına, BAB'ın bir takım birimlerinin elinde bulunan kaynaklara başvurma olanağının sağlanmasına yönelik düzenlemeler

6- AB ve BAB arasında silahlanma alanında ve Avrupa Silahlanma Ajansı'nın kurulması konusunda işbirliği yapılması

AB Komisyonu ile işbirliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler

Cörüldüğü gibi AB ve BAB arasındaki ilişkiler, temelde her iki örgütün ayrı hukuksal varlığından hareket etmesine ve bu açıdan Maastricht Antlaşması'yla bir yönelim farkı taşımamasına rağmen, daha da derinleştirilmiş ve genişletilmiştir.

BAB ve NATO ilişkilerinin ele alındığı bölüm ise 3-4 Haziran 1996 tarihli Berlin kararını teyit ederek, Avrupa Güvenlik ve Savunma kimliğinin NATO içinde geliştirileceğini belirtmekte; BAB'ın da bu kimliğin gelişiminde temel faktör olduğuna dikkati çekmektedir. Bu nedenle BAB, NATO ile kurumsal ve operasyonel işbirliğini daha da güçlendirmek için çaba sarfedecektir. Bu çerçevede BAB tarafından yapılacak düzenlemeleri kısaca şöyle özetleyebiliriz.

1- Kriz durumunda geçerli olacak danuşma mekanizmalarının oluşturulması

2- NATO'nun savunma planlaması sürecine BAB'ın aktif katılımı

3- NATO'nun olanaklarını kullanan, ancak BAB'ın siyasi kontrolü ve stratejik yönetimi altında yapılacak operasyonların planlanması, hazırlanması

ve yürütülmesi için BAB-NATO arasında operasyonel ilişkilerin kurulması

Nihayet Avrupa Güvenlik ve Savunma kimliğinin gelişiminde BAB'ın operasyonel rolünün artırılması da olabildiğince ayrıntılı bir biçimde deklarasyonda yer almıştır. Bu çerçevede özellikle BAB'ın kriz yönetimi için Avrupa'da siyasi ve askeri nitelikli bir organ olduğu, bunun için de ulusal ve çok uluslu güçleri; gerekirse -halen hazırlanmakta olan uzlaşmalara uygun olarak- NATO'nun da olanaklarını kullanabileceği belirtilmiştir. Kriz yönetimi çerçevesinde BAB, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatına (AGİT) da destek verecektir.

Ayrıca BAB, J.7 maddesinde belirtilen ortak savunma politikasının aşamalı olarak tanımlanmasına katkıda bulunacak ve kendi operasyonel rolünü geliştirerek bu politikanın uygulamaya konulmasıyla ilgilenecektir.

Son olarak Petersberg Deklarasyonu'nda belirtilen operasyonlar çerçevesinde yapılması gereken iyileştirmelerle, gözlemci ve ortak üyelerin tüm operasyonlara eşit haklarla katılabilmeleri konusunda gerekli çalışmalar da Avrupa Güvenlik ve Savunma kimliğinin gelişimi başlığı altında ele alınmıştır.

Sonuç

Son gelişmeler ışığında AB-BAB ilişkilerini irdelemeye çalıştık. Maastricht Antlaşması'yla başlayıp Amsterdam Antlaşması'yla devam eden bu süreçte bir kaç nokta dikkati çekmektedir:

Çalışmamızın önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi Maastricht Antlaşması bir tabuyu yıkarak güvenlik ve savunma konularının Avrupa Birliği çerçevesinde konuşulmasını sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Maastricht Antlaşması'nun bir çığır açtığını söylemek yanlış olmaz. Ancak Maastricht Antlaşması'nda güvenlik ve savunma konusunda getirilen hükümlere bakıldığında, bu hükümlerin olabildiğince temkinli oldukları görülmektedir.

Amsterdam Antlaşması'na gelindiğinde ise, bu temkinin elden bırakılmadığını görmekteyiz. Amsterdam Antlaşması da Maastricht Antlaşması gibi ortak bir Avrupa Savunması öngörmemiştir (Des Nerviens, 1997: 802-812). Ancak Maastricht Antlaşması'ndan bir adım daha ileri gidilerek ortak savunmanın kurulması konusunda Avrupa Konseyi yetkili kılınmıştır.

Amsterdam Antlaşması'nda diğer bir önemli gelişme Petersberg Deklarasyonu'yla belirlenen misyonların antlaşma metninde açıkça yer almasıdır. Böylece en azından Avrupa Birliği'nde ortak savunma konusunda çekimser ülkelerin de bu tip misyonlarda yer alabilecekleri açıkça belirtilmiştir.

Maastricht Antlaşmasında olduğu gibi Amsterdam Antlaşması'nda da BAB ayrı bir örgüt olarak hukuksal statüsünü korumuştur. Üye devletler

arasında bir mutabakatın bulunamaması nedeniyle Amsterdam Antlaşması bir prosedür ve takvim öngörmeksizin BAB'ın AB ile muhtemel bütünleşmesinden söz etmektedir. Ayrıca bu muhtemel bütünleşme Avrupa Konseyi'nin kararına bağlanmıştır. Bundan da Amsterdam Antlaşması öncesi toplanan Hükümetlerarası Konferansta tartışmaların ne kadar zorlu geçtiği ve üye devletler arasında bulunan uzlaşmanın ne kadar nazik bir zeminde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ancak farklı bir yaklaşımla AB-BAB bütünleşmesi konusunda bir takvim ya da süreç belirlemenin gerçekçi bir çözüm olmayacağı, bunun yerine iki örgüt arasındaki ilişkilerin daha da sıkılaştırılarak bütünleşmeye uygun zeminin yaratılmaya çalışıldığı da söylenebilir. Zaten Amsterdam Antlaşması da bu yolu tercih etmiş, bir takvim ya da süreç belirtmekten kaçınarak iki örgüt arasındaki ilişkilerin daha da sıkılaştırılması yönünde tercihini kullanmıştır. İlişkilerin sıkılaştırılması konusunda yapılması gerekenler ise antlaşmaya ekli deklarasyonda ayrıntılı bir biçimde yer almıştır.

Güvenlik ve Savunma konularında bir Avrupa kimliğinin tam olarak gerçekleştirilmesi ve AB-BAB bütünleşmesi çok kısa vadede gerçekleştirilecek şeyler değildir (Cot, 1997: 89-98; Magnuszewki, 1997: 61-71). Önemli olan bu konularda bilinçli adımların atılmasıdır (Van Ackere, 1995, op cit: 110-111). İşte hatalarıyla sevaplarıyla, gerek Maastricht Antlaşması'nı gerekse Amsterdam Antlaşması'nı bu çerçevede hukuksal anlamda birer aşama (etap) olarak ele almak ve öyle değerlendirmek gerekir.

Kaynakça

I- Kitaplar, Makaleler, Raporlar

- ACKERE, Patrice Van. (1995), *L'Union de l'Europe Occidentale* (Paris: PUF, coll. Q.s.j., n: 3023, 1. Baskı)
- ALIBERT, C. (1993), "Coopération Politique", in BARAV A. & PHILIP C. (éd.) (1993), *Dictionnaire Juridique des Communautés européennes* (Paris: PUF): 310-319.
- BOURLANGES, J. L. (1996), "Les Européens malades de la PESC", *Politique Internationale*, Hiver 1996/1997: 208.
- BURY, C. , HETSCH, P. (1992), "Politique Etrangère et de sécurité commune", in *Encyclopedie Dalloz, Répertoire de Droit Communautaire*, (Paris: Dalloz), C. III.
- CAHEN, A. (1996), "L'Union de l'Europe Occidentale (UEO) et la mise en oeuvre de la future défense commune de l'Union européenne", *Revue du Marché Commun*, n° 394, janvier 1996: 21-35.
- CEYHAN, Ayşe. (1991), *Avrupa Toplulukları Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Afa yay.)
- CLOOS, J., REINESCH, G., VIGNES, D., WEYLAND, J., (1993), *Le traité de Maastricht, Genèse, analyse, Commentaires*, (Brüksel: Bruylant).
- COLLET, André. (1992) "Défense", in *Encyclopédie Dalloz, Répertoire de Droit Communautaire*, (Paris: Dalloz), C. II.
- COLLET, André. (1993), "Le traité de Maastricht et la Défense", *Revue trimestrielle de Droit Européen* 93/2: 225-233.
- COT, M. (1997), "L'Europe et l'OTAN", *Défense Nationale*, Octobre 1997: 89-98.

- ÇAYHAN, Esra (1998), "Avrupa Birliğinde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası", SÖNMEZOĞLU, F. (der.) (1998), *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, içinde (İstanbul: Derya yay.): 344-345.
- DEDEOĞLU, Beril. (1997), "Avrupa Güvenliği ve ABD-Avrupa Birliği ilişkileri", *Galatasaray Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 97/1: 117-129.
- GNESOTTO, N.(éd.) (1995), "Sécurité européenne: horizon 1996, Dossier", *Politique Etrangère*, 95/1: 25-205.
- GNESOTTO, N. (1996), "La défense européenne au carrefour de la Bosnie et de la CIG", *Politique Etrangère*, n° 96/1: 113-125.
- GROUPE DE REFLEXION. (1996), "Rapport du Groupe de Réflexion", *Revue trimestrielle de Droit Européen*, 96/1: 149-151.
- HEISBOURG, F. (1996), "L'OTAN et le pilier européen", *Politique Internationale*, no 71, Printemps 1996: 55-64.
- MAGNUSZEWSKI, P. (1997), "La défense commune européenne a-t-elle un avenir?", *Défense Nationale*, Novembre 1997: 61-71.
- MAURY, Jean-Pierre. (1996), *La construction européenne, la sécurité et la défense* (Paris: PUF).
- MOREAU DEFARGUES, P. (1997), "De la politique étrangère et de sécurité commune", *Défense Nationale*, Mars 1997: 81-89.
- LE MORZELLE, J. (1993), "Défense européenne", in BARAV A. & PHILIP C. (éd.) (1993), *Dictionnaire Juridique des Communautés européennes* (Paris: PUF): 347-358.
- DES NERVIENS, Pierre. (1997), "Les relations extérieures", *Revue trimestrielle de Droit Européen*, 97/4: 802-812.
- PARLEMENT EUROPEEN, (1997), "L'UEO, La Sécurité et La Défense", 21 Mart 1997 tarihli doküman, (Not: Bu dokümanın tam metni Avrupa Parlamentosu'nun web sayfasında "www.europarl.eu.int" adresinde yer almaktadır).
- RYBA, B. (1995), "La politique étrangère et de sécurité commune (PESC). Mode d'emploi et bilan d'une année d'application (fin 1993/94)", *Revue du Marché Commun*, janvier 1995, no 383: 14.
- SORASIO, Denis. (1992), "Union européenne (Traité de Maastricht)", in *Encyclopedie Dalloz, Répertoire de Droit Communautaire*, (Paris: Dalloz), C. III.
- VOUGNY, P. (éd.) (1996), "Défense et Sécurité en Europe", *Défense Nationale*, I. Partie, juillet 1996: 7-43; II. Partie, Août-Septembre 1996: 19-75.

II- Avrupa Birliği Üyesi Ülkelere Ait Resmi Dokümanlar

- Note politique du gouvernement au Parlement belge sur la CIG de 1996 (28 juillet 1995)
- Document "Objectifs allemands pour la Conférence intergouvernementale" daté du 26 mars 1996
- Rapport du Ministère danois des Affaires étrangères de juin 1995
- Document de réflexion du 4 juillet 1995 sur l'UEO. Contribution à la Conférence intergouvernementale de 1996
- Mémoire sur les orientations de la France pour la Conférence intergouvernementale de 1996 (publié le 20 février 1996 dans *Le Figaro*)
- Mémoire du gouvernement grec en date du 24 janvier 1996 sur la Conférence intergouvernementale: positions et réflexions de la Grèce
- Position du gouvernement italien sur la Conférence intergouvernementale pour la révision des traités, en date du 18 mars 1996
- Livre Blanc sur la politique étrangère: "Défis et opportunités extérieures" du 26 mars 1996

- Aide-mémoire du gouvernement luxembourgeois du 30 juin 1995 sur la Conférence intergouvernementale de 1996
 - Mémorandum du gouvernement néerlandais, en date du 30 mars 1995, sur la politique étrangère et de sécurité et sur la défense européenne: vers une action extérieure plus ferme de l'Union européenne
 - Positions de principe de l'Autriche sur la Conférence intergouvernementale. Document du gouvernement autrichien du 26 mars 1996
 - Le Portugal et la Conférence intergouvernementale pour la révision du traité sur l'Union européenne. Document du ministère des Affaires étrangères de mars 1996
 - Note du mois de juillet 1995 sur les intérêts fondamentaux de la Suède dans la perspective de la Conférence intergouvernementale de 1996
 - Mémorandum du gouvernement britannique en date du 2 mars 1995 sur le traitement des questions relatives à la sécurité européenne lors de la Conférence intergouvernementale de 1996
 - Points de départ et objectifs de la Finlande concernant la Conférence intergouvernementale de 1996. Rapport du gouvernement finlandais du 27 février 1996
- NOT: Bu dokümanların geniş özetleri Avrupa Birliği Parlamentosunun web sayfasında "www.europarl.eu.int/dg7/igc/fr" adresinde mevcuttur.